

דף שבועי

בס"ד

פרשת שמיני, תשפ"ג, מספר 1515

מה הועילו חכמים בקפיצה זו?

צבי גולדמן

ה' את הים, מישהו – שבט בנימין או נחשון בן עמינדב – קפץ לתוך הים.¹

לכאורה, בסיפור קריעת ים סוף עצמו ובשירת הים שלאחריו (שמ' טו:א-יט) אין שום רמז לקפיצה זו. בנוסף, ברור שהפסוקים שהתנאים האלה מצטטים משמשים רק כאסמכתאות.² אם כן ניתן לשאול, מה המניע לאגדה זו, או במילים אחרות, מה הועילו חכמים בקפיצה זו?

לדעתנו, התשובה לשאלתנו טמונה בסיפור אחר בתנ"ך שנכתב בזיקה לסיפור קריעת ים סוף ושירת הים. למרות ההקבלות הברורות בין סיפור מלחמת סיסרא ושירת דבורה (שו' ד-ה) לסיפור קריעת ים סוף ושירת הים,³ כוונתנו לסיפור מלחמה אחר.

בשמ"א י"ד מסופר על קרב שנערך בין ישראל לפלשתים. הקרב החל אחרי שיונתן, בנו של שאול המלך, ונושא כליו תקפו את מצב הפלשתים שהיה במעבר מכמש. לאחר שיונתן ונושא כליו הרגו כעשרים איש מהמצב, הפלשתים חרדו וברחו, ושאול ואנשיו רדפו אחריהם והדביקום. נכנה את הסיפור הזה בשם "סיפור יונתן ונושא כליו".

המעיים בסיפור יונתן ונושא כליו יבחין שמופיעים בו מילים ובטייפים היוצרים זיקה לסיפור קריעת ים סוף ושירת הים. להלן כמה הקבלות בין הסיפורים:

* צבי גולדמן, בית שמש.
הערת המערכת: המאמר מתייחס לשביעי של פסח שחל השנה לפני מספר ימים.
1 מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה מובאת, בשינויים ובהרחבות, במכילתא דרבי ישמעאל יד, כב. בהמשך שם מובאת גם דעת רבי טרפון, ולפיה קפץ נחשון בן עמינדב ושבטו אחריו לתוך גלי הים.
2 לדוגמה, תה' סח:כח עוסק לכאורה בתהלוכה חגיגית לאחר ניצחון בקרב, ולא בקריעת ים סוף כלל. כמו כן, לכאורה המזמור בתה' ס"ט הוא תפילה לעזרה מאת ה', ללא שום קשר לקריעת ים סוף, אם לא על דרך הדרש.
3 לפי כל המנהגים הקיימים הידועים לנו, לפחות חלק משופטים ד-ה נקרא כההפטרה לפרשת בשלח, שבה מופיעים סיפור קריעת ים סוף ושירת הים.

בתלמוד הבבלי, מסכת סוטה לו ע"ב – לז ע"א מובאת האגדה הבאה:

היה רבי מאיר אומר כשעמדו ישראל על הים היו שבטים מנצחים זה עם זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים קפץ שבטו של בנימין וירד לים תחילה שנאמר: "שם בנימין צעיר רדם" (תה' סח:כח), אל תקרי רדם אלא רד ים. והיו שרי יהודה רוגמים אותם שנאמר: "שרי יהודה רגמתם" (שם). לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזן לגבורה שנאמר: "ויבין פתפיו שכן" (דב' לג:יב).

אמר לו רבי יהודה לא כף היה מעשה, אלא זה אומר אין אני יורד תחילה לים וזה אומר אין אני יורד תחילה לים. קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה, שנאמר: "סבבני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל ויהודה עד רד עם אל" (הו' יב:א), ועליו מפרש בקבלה: "הושיעני א-להים כי באו מים עד נפש טבעתי ביון מצולה ואין מעמד" וגו' (תה' סט:ב-ג); "אל תשטפני שבלת מים ואל תבלעני מצולה" וגו' (שם:טז). באותה שעה היה משה מאריך בתפלה. אמר לו הקדוש ברוך הוא: ידידי טובעים בים ואתה מאריך בתפלה לפני? אמר לפניו: רבוננו של עולם ומה בדי לעשות? אמר לו: "דבר אל בני ישראל ויסעו ואתה הרם את מטף ונטה את דרךך" וגו' (שמ' יד:טו). לפיכך זכה יהודה לעשות ממשה ב' ישראל, שנאמר: "היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו" (תה' קיד:ב). מה טעם היתה יהודה לקדשו וישראל ממשלותיו? משום דהים ראה וינס.

באגדה זו רבי מאיר ורבי יהודה דורשים על סיפור קריעת ים סוף (שמות י"ד). למרות שתנאים אלה חולקים בפרטי הדרשה, שניהם מסכימים שלפני שקרע

יאפשר להם להשלים את מעשיהם. אלא שבמקרה הזה – בניגוד לשמ"א י"ד – מוכח מהמשך הסיפור שהיה מוטל עליהם לחצות את הים ולא לפתוח במלחמה. לכן, גיבורים אלה התחילו לחצות את הים מתוך ביטחון שה' יאפשר להם להשלים את המעשה הזה: "הושיעני א-להים כי באו מים עד נפש" (תה' סט:ב-ג). ואכן, מעשה גבורה זה זירז את הישועה: "אמר לו הקדוש ברוך הוא ידידי טובעים ביים ואתה מאריך בתפלה לפני... ואתה הרם את מטך ונטה את ירך וגו'" (שמ' יד:טו). לאור המדרש ברור יותר למה בחר הנביא ליצור זיקה בין סיפור יונתן ונושא כליו לסיפור קריעת ים סוף.^{5,4}

כמובן שעדיין ניתן לשאול למה בחר רבי מאיר דווקא בשבט בנימין, ורבי יהודה בחר דווקא בנחשון בן עמינדב. בתשובה לשאלה זו ניתן לשער, שרבי מאיר בחר בשבט בנימין כיוון שיונתן היה משבט בנימין. כמו כן ניתן לשער, שרבי יהודה בחר בנחשון בן עמינדב כדי שהפסוק בתהלים סח:כח, שנזכר באגדה בדברי רבי מאיר, יהיה מכוון (על דרך הדרש) לשלושת הגיבורים בשלושת הסיפורים הנזכרים כאן: סיפור קריעת ים סוף, ושני הסיפורים שנכתבו בזיקה אליו:

"שם בגימין צעיר רדם" (תה' סח:כח) – מכוון ליונתן בן שאול, שהיה משבט בנימין ומבית המלוכה.⁶

שרי יהודה רגמתם (שם) – מכוון לנחשון בן עמינדב, שהיה נשיא לשבט יהודה.

שרי זבלון שרי נפתלי (שם) – מכוון לאנשים משבטי זבולון ונפתלי שהנהיג ברק במלחמתו נגד סיסרא.⁷

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

- 4 תודתי נתונה לאריה סנדרס, שעזר לי להבהיר ולחדד את הנקודות בשני הסעיפים האחרונים.
- 5 במילים אחרות, ההסבר המוצע במאמר זה טוען שאגדת הקפיצה באה כדי להשלים פער באמצעות הקבלה ספרותית במקרא. הכותב ישמח לקבל מהקוראים דוגמאות נוספות של מדרשי אגדה מסוג זה.
- 6 אכן, בפירוש "דעת מקרא" מוצע שמילים אלו מרמזות למלכות שאול (פירוש המילה "רדם", לפי הפשט, זה "רודה אותם").
- 7 במכילתא דרבי ישמעאל יד, כב רבי מאיר דורש מילים אלו על המלחמה נגד סיסרא.

סיפור יונתן ונושא כליו	סיפור קריעת ים סוף ושירת הים
וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן בֶּן שְׂאוּל אֶל הַנָּעַר נָשִׂיא כָּלְיוֹ לְכֵה וְנִעְבְּרָה אֶל מִצַּב פְּלִשְׁתִּים (שמ"א יד:א)... וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל הַנָּעַר נָשִׂיא כָּלְיוֹ לְכֵה וְנִעְבְּרָה אֶל מִצַּב הָעֲרֵלִים הָאֵלֶּה אוֹלֵי יַעֲשֶׂה ה' לָנוּ כִּי אֵין לָהּ מַעְצוֹר לְהוֹשִׁיעַ בָּרַב אוֹ בַמְּעַט (שם:ו).	עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ ה' עַד יַעֲבֹר עִם זו קְנִיֹת (שמ' טו:טז).
וְתִהִי חֲרָדָה בַּמַּחְנֶה בַשָּׂדֶה וּבְכָל הָעַם הַמִּצַּב וְהַמְשַׁחִית חֲרָדוֹ גַּם הֵמָּה וְתִרְגַּז הָאָרֶץ וְתִהִי לְחֲרָדַת אֶ-לֹהִים. וַיֵּרְאוּ הַצִּפִּים לְשְׂאוּל בַּגִּבְעַת בְּנִימָן וְהִנֵּה הָהָמוֹן נִמּוֹג וְיִלָּךְ וְהָלַם (שם:טו-טז).	שָׁמְעוּ עַמִּים יְרָגְזוּן חֵיל אָחָז יִשְׁבִי פְלִשְׁתַּי. אֲזַ נִבְהָלוּ אֱלֹפֵי אָדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֵאֲחָזְמוּ רַעַד נִמּוֹגוֹ כֹּל יִשְׁבִי כְנָעַן (שם: יד-טו).
וַיִּזְעַק שְׂאוּל וְכָל הָעַם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיָּבֹאוּ עַד הַמְּלַחְמָה וְהִנֵּה הִיתָה חֲרָב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ מִהוֹמָה גְּדוֹלָה מְאֹד (שם:כ).	וַיְהִי בְּאַשְׁמֶרֶת הַבֹּקֶר וַיִּשְׁקֹף ה' אֶל מַחְנֶה מִצְרַיִם בְּעֵמוּד אֵשׁ וַעֲנַן וַיִּהְיֶה אֵת מַחְנֶה מִצְרַיִם (שמ' יד:כד).
וַיֹּשַׁע ה' בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל וְהַמְּלַחְמָה עֲבָרָה אֶת בֵּית אֲנֹן (שם:כג).	וַיֹּשַׁע ה' בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרַיִם (שם:ל).

יש להוסיף ולהעיר, שהביטוי "ויושע ה' ביום הוא את ישראל" מופיע רק בשני המקומות האלה, ולא בשום מקום אחר בתנ"ך.

לאור הקבלות אלה מסתבר, שהכתוב רצה להביע את הרעיון שהניצחון על הפלשתים בסיפור יונתן ונושא כליו היה דומה, במידה כלשהי, לקריעת ים סוף.

ברם, לכאורה יש חוסר דמיון מהותי בין שני הסיפורים. בסיפור קריעת ים סוף, בני ישראל נראים פסיביים לחלוטין (מלבד צעקתם אל ה' כמסופר בשמ' יד:י?). לעומת זאת, בסיפור יונתן ונושא כליו יש גיבור – יונתן – המזרז את הישועה במעשה גבורה, למרות הסכנה הכרוכה במעשה זה, מתוך ביטחון ש"אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט" (שמ"א יד:ו). כלומר, יונתן היה בטוח שאם יתחילו לעשות את מה שמוטל עליהם לעשות – להילחם בפלשתים – ה' יאפשר להם להשלים מעשה זה, ואכן כך התרחש אירוע זה בפועל. אם כן, למה בחר הנביא ליצור זיקה לסיפור קריעת ים סוף דווקא, ולא לסיפור אחר של ניצחון או נס?

לדעתנו, במענה לקושי זה, רבי מאיר ורבי יהודה הוסיפו גיבורים לסיפור קריעת ים סוף, במקביל ליונתן. כמו יונתן, גיבורים אלה היו בטוחים שאם יתחילו לעשות את מה שמוטל עליהם לעשות, ה'